

TÜRK DİLİ BAHAR DÖNEMİ / 2022

TÜRK DİLİ - 2

11. HAFTA

BİLİMSEL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ

- 1. BİLİMSEL YAZILARI HAZIRLAMA YÖNTEMLERİ**
- 2. LİTERATÜR VE KAYNAK TARAMA YÖNTEMLERİ**
- 3. DİZİN HAZIRLAMA**

İÇİNDEKİLER

2. LİTERATÜR VE KAYNAK TARAMA YÖNTEMLERİ

2.1. Kullanılabilecek Yöntemler:

- a. Kaynak Taraması**
- b. Ön Kaynak Taraması**
- c. Detaylı Kaynak Taraması**

2.2. Tarama Sistemleri:

- a. Uzmanlar**
- b. Kütüphaneler / Kitaphıklar**
- c. Arşivler (Belgelikler)**
- d. Kitaplar**
- e. Dergiler**
- f. Tezler**
- g. Konferans Dokümanları**
- h. Belgesel Tarama Süreci**

2.3. Elektronik Ortamda Literatür Tarama Yöntemi

- a. Konu Katalogları**
- b. Arama Motoru**
- c. Sanal Kütüphaneler**

TÜRK DİLİ BAHAR DÖNEMİ / 2022

2. LİTERATÜR VE KAYNAK TARAMASI

Literatür taramasında birincil kaynakların vurgulanması asıldır. Birincil kaynaklar; orijinal araştırma çalışmaları ya da yazıdır. Bunlar bir kuramcı, araştırmacı ya da tarihsel olaya katılan biri tarafından yazılırlar. Asıl raporlar bir araştırma raporunun tamamını içerir, bu nedenle de oldukça tekniktirler. Bilimsel dergilerde yer alan deneye dayalı araştırmalar, bilimsel monografılar, araştırma raporları ve tezler böyledir. Birincil kaynaklarda; asıl araştırma ile okuyucu arasında herhangi bir aracı yoktur (Balcı, 2005, 57).

İkincil kaynaklar, kuramsal ve ampirik (deneysel çalışma) niteliğindeki önceki birincil kaynakların bir sentezidir. Bunlar orijinal bir araştırmayı özetleyen ve tartışan ansiklopedi veya dergilerde yer alan makalelerdir. Hatta bu, pek çok birincil kaynağı belli bir çerçevede birleştiren bir ders kitabı da olabilir. İkincil kaynaklar, bir konudaki araştırma gelişmelerini hızla gözden geçirme imkânı verir. Bunlarda teknik bilgi genelde ihmal edilir (Balcı, 2005, 57).

Literatür taraması problemin önemini gösterme, araştırmanın desenini geliştirme ve araştırma bulgularını önceki bilgiyle ilişkilendirme amacıyla yapılır. Literatür taramasının bu doğrultudaki işlevlerini Balcı aşağıdaki şekilde ifade etmektedir:

- Problemin tanımlanma ve sınırlandırılmasına yardımcı olmak,
 - Araştırmayı tarihsel bir perspektife yerleştirmek,
 - Araştırmada istenmeyen tekrarları önlemek,
 - Uygun yöntem ve ölçülerin seçilmesinde yardımcı olmak,
 - Bilgilerin önceki bilgiyle ilişkilendirilmesine yardımcı olmak ve araştırmalara imkân vermek (Balcı, 2005, 57).
- a. **Kaynak Taraması:** Kaynak taraması “ön kaynak taraması” ve “detaylı kaynak taraması” olmak üzere ikiye ayrılır. İki kaynak taramasının da amacı ve yöntemi birbirinden farklıdır.
 - b. **Ön Kaynak Taraması:** Ana amacı; detaylı konu başlıklarının belirlenmesi, yöntemi de; ana konu başlığına göre yapılan rasgele taramadır. Yani herhangi bir araştırma konusunun detaylı konu başlıklarını belirleyebilmek için, az çok o konu hakkında bir fikir sahibi olmak gerekmektedir. Ön kaynak taraması, genellikle konulara göre yapılabilir.
 - c. **Detaylı Kaynak Taraması:** Ana amacı, yapacağınız araştırma ile ilgili tüm ana ve önemli kaynaklar ile araştırmanızı destekleyebilecek yardımcı kaynaklara ulaşmaktır. Yöntemi ise belirli kaynakları araştırmaktır. Ön kaynak taraması ile hem detaylı konu başlıkları, hem de ana konu başlığı itibarıyla önemli kaynaklar belirlenir. Bu aşamada detaylı konu başlıklarına göre kütüphaneler ve internetten kaynak taraması yapılabilir. Ayrıca, sıklık analizine göre en önemli kaynakların nerelerde olduğu ve bunlara nasıl ulaşılabileceğinin belirlenmesi de detaylı kaynak taraması sırasında yapılan faaliyetlerdendir. Yazar adına göre tarama ise, ancak detaylı kaynak taraması aşamasında, belirli bir yazarın belirli bir kaynağına ya da diğer eserlerine ulaşmak için yapılabilir.

TÜRK DİLİ BAHAR DÖNEMİ / 2022

2.2. Tarama Sistemleri

Literatür taramasına; araştırma problemi ile ilgili anahtar kelimelerin seçilmesi ile başlanır, sonra ilgili veri tabanına ulaşılmaya çalışılır. Önemli olan veri tabanı ile ilgili tam bir liste elde etmektir. Bunu elde edebilmenin yolu da aşağıda belirtilen kaynakların iyi taranması ile sağlanır.

- a. **Uzmanlar:** Bilgi ve teknoloji çağında bile en iyi bilgi kaynağı, araştırma yapılan alanın uzmanıdır. Alanı bilen birine sormak suretiyle önemli kitap ve makaleleri, önemli araştırmaları, önemli bilgi kaynaklarını bulmak mümkündür (Balcı, 2005, 59).
- b. **Kütüphaneler / Kitaplık:** Her kütüphanenin, açılış-kapanış saatlerinden, kitap ödünç almaya, kaynakların elde edilmesinden fotokopi çektilmesine kadar birçok konuda kendine özgü düzenlemeleri olabilir. Kütüphanelerden etkin olarak yararlanmak isteyen bir kişi, öncelikle bu düzenlemeleri öğrenmek zorundadır. Ayrıca araştırmacı ihtisaslaşmış kütüphaneleri tanımalı ve bibliyografyalarını sıklıkla takip etmelidir. İhtiyaç duyduğunda hangi kaynağı, hangi kütüphanede, hangi kitaplıkta bulabileceği konusunda bilgi sahibi olmalıdır (Özdamar, 2003, 17).

Kütüphanelerde kaynak taramanın kendine özgü kuralları vardır. Her şeyden önce kütüphanelerin kaynakları sınıflandırma sistemleri, birbirinden farklı olabilir. Ülkemizdeki kütüphanelerde konularına göre kullanılan başlıca sınıflandırma sistemleri DEWEY desimal sistemi ile KONGRE kitaplığı sistemidir. Örneğin Millî Kitaplıklarda DEWEY' den uyarlanmış bir sınıflandırma sistemi kullanılmaktadır. KONGRE kitaplığı sistemi, büyük kitaplıklar için daha kul- lanışlıdır. Hacettepe Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi gibi yeni kuruluşlar KONGRE sistemini seçmişlerdir (Karasar, 2005, 185).

DEWEY Desimal Sisteminde belgeler konularına göre 10 sınıfa ayrılır. Sınıflar sıfırdan başlayarak 100 ve katları ile numaralandırılır. Her sınıf kendi içinde alt sınıflara ayrılır. Ana sınıflar ve numaraları şöyledir:

- 000 Genel Konular
- 100 Felsefe, Psikoloji
- 200 Din
- 300 Sosyal Bilimler (370 Eğitim)
- 400 Dilbilim
- 500 Kuramsal (Nazari) Bilimler
- 600 Uygulamalı Bilimler
- 700 Güzel Sanatlar ve Eğlence
- 800 Edebiyat
- 900 Tarih, Coğrafya

KONGRE Kitaplığı sisteminde ana sınıfların sayısı 20 olup, gruplama büyük harflerle yapılır. Her sınıftaki alt sınıflar harflere eklenen sayılarla belirlenir. Bu sistemdeki ana sınıflar ve harfleri şöyledir.

- A - Genel Konular
- B- Felsefe, Din
- C- Tarih
- D- Dünya Tarihi

TÜRK DİLİ BAHAR DÖNEMİ / 2022

G- Coğrafya, Antropoloji
H- Sosyal Bilimler
J- Politik Bilimler
K- Hukuk

Her kitaplıkta, kitap vb belgelerin listelendiği bir fiş katalogu vardır. Gazete ve dergiler için, çoğun, ayrı listelemeler de yapılır. Broşür vb türden belgeler listelenmeyip belli yerlerde saklanırlar (Karasar, 2005, 185).

Fiş katalogu, kitaplıktaki her belge için o belgeyi tanıtıcı bilgilerin yer aldığı küçük kartonlardan oluşur. Fişler, özel olarak yapılmış kutular içinde saklanır ve kutular kitaplığa hemen girişte, uygun bir yerde bulunur (Karasar, 2005, 185).

Her fiş üzerinde, kaynak tanıtıcı tüm bilgiler (yazar adı, eser adı ve yayın bilgileri) ile fiş numarası, belli bir sırada, verilir. Fişler, kutular içinde, yazar soyadına, eser adına ve konu adına göre, alfabetik sıraya dizilirler (Karasar, 2005, 185).

Araştırmacının kitaplıktaki kaynaklara doğrudan ya da dolaylı ulaşabilmesine bağlı olarak, kitaplıklar, açık ya da kapalı raf sistemlerinden birine göre düzenlenir. Açık raf sisteminde, okuyucu, aradığı kaynağın bulunduğu raflara kadar girip, onu alabilmekte, ondan yararlanabilmektedir. Kapalı raf sisteminde ise, genellikle, okuma salonlarında bulunan temel başvurma kaynakları, gazete ve dergiler dışında kalan tüm belgeler, okuyucuların giremeyeceği bölmelerde saklanır. Bunlardan yararlanabilmek için, okuyucu, bir istek fişi doldurur ve onu kitaplık görevlisine vererek kaynağın kendisine getirilmesini bekler (Karasar, 2005, 185).

Araştırma yapılacak bir alanda çalışma konusunu daha iyi belirlenmesi ve belirlenmiş konuda daha önce gerçekleştirilmiş araştırmaların elde edilmeleri için kütüphanede başlıca şu kaynaklara başvurulur:

İndeksler, Özel kitaplar, Yıllıklar, Abstractlar ve kütüphanelerin büyüklüğüne göre de dergiler ve süreli diğer yayınlar yer almaktadır. Daha ayrıntılı bilgi için konuya ilişkin araştırma makalelerinin ayrı basımlarına ulaşılabilir (Üstdal ve Gülbahar, 1997, 23).

c. Arşivler (Belgelikler): Belgelikler çoğunlukla basılı olmayan kayıtlar, kararlar, raporlar, mektup, dilekçe ve anılar gibi belgelerin saklandığı birimlerdir. Belgelikler, halka ya da araştırmacılara doğrudan açık değildir; yararlanmak için, özel izin alma zorunluluğu vardır. Belgelikler, mülkiyetine göre Özel Belgelikler ve Resmi Belgelikler olmak üzere iki türdür (Karasar, 2005, 188).

Özel Belgelikler (Arşivler): çeşitli bilim adamları, siyasi partiler, sendikalar, dernekler, belli konularda ilgili kişi ve kurumların kendi yazdıkları ya da başkalarından edindikleri belgelerin bulunduğu ve özel mülkiyeti olan birimlerdir.

Resmi Belgelikler (Arşivler): bakanlıklar, mahkemeler, tapu nüfus ve vergi daireleri gibi, kamu kuruluşlarının, çeşitli kayıt, karar, rapor vb. belgeleri ile Türkiye Büyük Millet Meclisi tutanaklarının bulunduğu kamu mülkiyetinde olan birimlerdir.

Özellikle kişi ve kamu güvenliğini ilgilendiren hallerde, belgeliklerdeki bilgiler, aradan uzun yıllar geçmeden, araştırmacılara bile açık tutulmazlar. Her belgeliğin kendine özgü yapı ve işleyişi vardır.

TÜRK DİLİ BAHAR DÖNEMİ / 2022

- d. Kitaplar:** Üniversite kütüphaneleri her alandan çok sayıda kitabı içerir. Kitaplar, daha önceden yapılan araştırmalara ulaştırıcı kaynaklardır. Ancak kitapların bilgileri, çoğu kere eskidir. Bir kitap, genellikle basımından bir kaç yıl önce yazılır. Ayrıca kitaplar, asıl araştırmanın bir özetini verir, ya da bulgularını aktarır, fazla teknik bilgi vermezler. Kitapların okuyucuları daha geneldir, farklı konularda çalışan insanlardan oluşur. Ancak kitaplar, geniş çalışma alanları için harika kaynaklardır; kuramların, ayrıca problem çerçevesi için kritik kuramların önemli kaynağı olup genel özgeçmiş sağlarlar. Kitaplara daha çok üniversite kütüphanelerinde, Milli Kütüphane, özel kitaplıklar ve bir takım kuruluşların kütüphanelerinden ulaşılabilir (Balcı, 2005, 59).
- e. Dergiler:** Eğitim alanında uluslararası 1000'i aşkın dergi bulunmaktadır. Bunlar yılda birkaç kez yayınlanır ve kütüphanelere gönderilirler. Dergiler, araştırmacılar için temel araştırma literatür kaynağıdır. Dergiler sundukları bilgiye göre türlere ayrılırlar. Araştırma raporları ve bulguları üzerinde bilgi veren dergiler bunların en önemlileridir. Önceki araştırmaları, kullanılan yöntem ve prosedürleri, bulgu ve sonuçları vererek bir araştırmayı tanıtır. Kitaplara göre daha çok yayınlanırlar; bilgiler daha güncel ve yenidir (Balcı, 2005, 60).
- f. Tezler:** "Dissertation Abstracts International" doktora tezleri için temel kaynaktır. Kuzey Amerika ile Amerika Birleşik Devletleri dışındaki 350 üniversiteden doktora tezlerinin özünü, başlıklarını, anahtar sözcüklerini ve yazar dizinini, aylık olarak İngilizce yayımlar (Balcı, 2005, 60).
- g. Konferans Dokümanları:** American Educational Research Association (AERA) ve Canadian Society for the Study of Education (CSSE)'in yıllık konferansları vardır. Araştırmacıları ve bildirileri yayımlar. Konferans programı çıkınca önemli araştırma metinleri yazarlarından, yayımlanmadan önce istenebilir (Balcı, 2005, 60).
- h. Önceki Araştırma Taramaları:** Bu türden taramalar bir alandaki kaynakları bütünleştirerek eğitim bağlamına oturturlar; böylece de araştırma yapana yardımcı olurlar. Bu taramalar el kitaplarında, ansiklopedilerde ya da kimi dergilerde olabilir. "Review of Educational Research" önceki araştırmalara ilişkin tarama yapan önemli bir yayındır (Balcı, 2005, 60).
- i. Belgesel Tarama Süreci:** Başarılı bir belgesel taramanın temel koşulu, konuya ilişkin belge- rin bulunması, incelenmesi ve belli durum ya da görüşleri açığa çıkartacak bir senteze varılabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılabilmesidir. Bu amaçla yapılan ilk iş, amaca uygun bir yayın taraması yapmaktır (Karasar, 2005, 188).

Yayın taraması, araştırılan konuda yayınlanmış kaynakların listesinin çıkarılmasıdır. Yayın taramasına dönük etkinlikleri olan kurumlar vardır. Türkiye'de "Milli Kütüphane"nin hizmetleri arasında, kitaplar için, Türkiye Bibliyografyası" ile makaleler için "Türkiye Makaleler Bibliyografyası" adlı süreli taramalar yayınlanmaktadır. Bunlar, ilgili dönemde, Türkiye'de yayınlanan kitap ve makalelerin alfabetik listelerini içerirler (Karasar, 2005, 188).

Benzeri bir hizmet, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) bünyesinde 1966 yılında kurulmuş olan, Türkiye Bilimsel ve Teknik Dokümantasyon Merkezi (TÜRDOK) tarafından yürütülmektedir. Alanlardaki yayın taraması, istek üzerine, sembolik bir ücret karşılığı yapılmaktadır. Ayrıca, merkez, kendiliğinden harekete geçerek, yararlı olacağına inandığı konularda bağımsız yayın taramaları da yapmaktadır. Yayın taramasından başka, TÜRDOK' un "fotokopi servisi", "çeviri servisi", "özbültenleri" ve "toplu katalog" hazırlama

TÜRK DİLİ BAHAR DÖNEMİ / 2022

gibi hizmetleri de vardır. TÜRDOK' un hizmetlerinden yararlanabilmek için "TÜRDOK Müdürlüğü, Atatürk Bulvarı 221 Kavaklıdere - Ankara" adresine başvurulabilir (Karasar, 2005, 188).

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) bünyesinde kurulan "Dokümantasyon ve Uluslararası Bilgi Tarama Merkezi" 1983'den beri çeşitli dokümantasyon hizmetleri sunmaktadır. Bu faaliyetler içinde, yayın taraması önemli bir yer tutmaktadır. Yayın ve Dokümantasyon Dairesi'nin hizmetlerinden yararlanabilmek için "Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, Yayın ve Dokümantasyon Dairesi 06539 Bilkent – Ankara" adresine başvurulabilir (Karasar, 2005, 188).

Merkez, on-line bağlantı ile dünyadaki yaklaşık 400 veri tabanına ulaşabilmektedir. Taramalarda elde edilen yayınlar, liste halinde ya da compact disk ile abstractlarıyla birlikte okuyucuya sunulmakta ve Merkezde mevcudu olan kaynaklar liste üzerinde işaretlenmektedir (Karasar, 2005, 188).

Listede yer alan kaynaklardan Merkezde bulunanlar yerinde incelenebileceği gibi, fotokopi ile çoğaltılarak da ilgililere gönderilebilmektedir. Merkezde geniş bir mikrofiş, süreli yayın ile tez koleksiyonu vardır. Yurt dışındaki kaynaklardan istenenler ise, bilgisayar aracılığı ile temin edilerek okuyuculara sunulmaktadır (Karasar, 2005, 188).

Yurt dışı taramalara ek olarak, 1987'den beri Türk üniversitelerinde yapılan yüksek lisans, doktora, tıpta uzmanlık ve sanatta yeterlik tezleri ile ilgili bir veri tabanı oluşmuştur. Bu, Türkçe hazırlanmış ilk veri tabanı olma özelliğini de taşımaktadır. Tezlerle ilgili taramalar yerli ve yabancı okuyuculara sunulabilmektedir (Karasar, 2005, 188).

2.4. Elektronik Ortamda Literatür Tarama Yöntemi

İnternet üzerindeki kaynakları sorgulamak ve aradığımız bilgilere ulaşmak için kullandığımız Web üzerindeki tarama mekanizmaları Konu Katalogları ve Arama Motoru şeklinde iki türdür.

- a. **Konu Katalogları:** Konu rehberlerine göre bilgilerin sınıflandırıldığı ve sorgulamanın birtakım konu başlıklarından yararlanılarak yapıldığı sistemlerdir. Konu katalogları ile bilgi sınıflamasında genellikle, alfabetik, kronolojik, içerik, bölgesel, vb gibi kriterler göz önüne alınır ve bilgiler olabildiğince esnek bir yapı içinde kataloglara bölünür. Bu tip arama sistemleri, konu başlıklarından alt başlıklara, oradan da aradığımız bilgilere ulaşmamızı sağlarlar.
- b. **Arama Motoru:** Arama sistemleri, birçok bilgi kaynaklarını (web sayfaları) otomatik bir şekilde tararlar ve birtakım indeksler oluştururlar. Bu indeksler üzerinden sorgulama ise, seçilen bazı anahtar kelimeler ve bazı yardımcı unsurlardan yararlanılarak yapılır. Bu tip sistemlere "Search Engine" (Arama Motoru) denir. Arama motorlarının iki işlevi vardır: (1) veri toplamak, (2) sorgulama mekanizmaları sunarak bu veriler üzerinde arama yapılmasını sağlamak. Sorgulama mekanizmaları kısmında ise doğrudan, aradığı bir bilgiye ulaşmak isteyen kişinin, toplanan veriler üzerinde sorgulama yapabilmesini sağlayan kullanıcı arayüzleri ve üzerinde hızlı sorgulama yapılabilecek sistemleri vardır.

TÜRK DİLİ BAHAR DÖNEMİ / 2022

Pek çok Arama Motoru Servisini aynı sayfada sunan servislerden bazıları, sorguları birden çok sorgulama servisinde işletip sonucu birleştirerek verebilmektedir. İnternet üzerinde milyonlarla ifade edilen sayıda servis merkezi bulunmaktadır. Bu nedenle siteler arasında linkleri takip ederek istenilen bilgiye ulaşmak çok fazla zaman gerektirmektedir. Zamanla istenilen yayınların bulunabilmesini kolaylaştırmak için toplu indeksler oluşturulmuştur.

c. Sanal Kütüphaneler: İnternet ortamında ziyaret edilebilen ve faydalanılabilen kütüphanelerdir. Günümüzde üniversite kütüphaneleri, Milli Kütüphane gibi çoğu devlet ve özel kütüphanelere çevrimiçi ulaşılabilir.

Milli Kütüphane: <http://www.millikutuphane.gov.tr/>

Millet Kütüphanesi: <https://mk.gov.tr/>

Dicle Üniversitesi Kütüphanesi: <http://www.dicle.edu.tr/birimler/kutuphane-ve-dokumantasyon-daire-baskanligi>